

ӘОЖ 37.015.3
МРНТИ 14.29.41

<https://doi.org/10.51889/2021-4.1728-5496.30>

Э.К. Ахметова^{1*}

¹М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті
Шымкент, Қазақстан

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМГЕ АТА-АНАЛАРДЫҢ ТИІМДІ ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада жалпы білім беретін мектептерде инклюзивті білім беру бағдарламаларын енгізуде оқушылардың ата-аналарының ерекше орны мен рөлі, олардың педагогикалық инновация ретінде мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруге қатынастары мәселесі қарастырылған. Қазіргі таңда отандық жалпы білім беру жүйесінде инклюзивті білім беруді дамытуға қажетті жағдайлар жасалғанымен, жаппай педагогикалық тәжірибеде оның әлі де әлсіз дамып отырғандығы атап көрсетілген. Мұның себептерінің бірі – ата-аналардың инклюзивті білім беруге деген көзқарастары мен қатынастары екендігі эмпирикалық деректер арқылы негізделген. Ата-аналардың белгілі бөлігінің инклюзивті білімге деген теріс немесе немқұрайлық қатынастары мектеп ұжымы мен педагогтардың инклюзивті білім беру бағдарламаларын енгізудегі ұмтылыстарының нәтижелі болуына кедергі болып отырғандығы атап көрсетілген. Инклюзивті білім беру мен отбасының мектеппен ынтымақтастық мәселесіне қатысты шетелдік, ресейлік және отандық ғалымдардың еңбектеріне талдау жасалған. Инклюзивті білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын мектеп ата-аналарының инклюзивті білімге көзқарасы мен қатынасы анықталып, талданған. Зерттеу нәтижелерін талдау барысында қазіргі таңдағы отбасының тәрбиелік рөлінің әлсіреуіне ықпал етуші факторлар анықталды. Инклюзивті білім беруге ата-аналардың оң көзқарасын қалыптастыру және инклюзивті білімді шынайы қолдауына қол жеткізудің педагогикалық шарттары айқындалды. Инклюзивті білім берудің мүмкіндігі шектеулі балалар үшін ғана емес, ойдағыдай қалыпты дамудағы оқушыларға, олар арқылы ата-аналарға берер пайдасы айқындалған. Ата-аналардың инклюзивті білімге деген тиімді қатынастарын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттары кешенді айқындалған және сипатталған.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, мектеп пен отбасы, ата-ана, ынтымақтастық, ата-ана рөлі, бала тәрбиесі, инклюзивті білімге тиімді қатынас.

Ахметова Э.К. ¹

¹Южно-Казахстанский университет имени М.Ауезова, Шымкент, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗИТИВНОГО ОТНОШЕНИЯ РОДИТЕЛЕЙ К ИНКЛЮЗИВНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ

В статье рассматривается особое место и роль родителей учащихся при внедрении инклюзивных образовательных программ в общеобразовательных школах, проблема их отношения к инклюзивному образованию детей с ограниченными возможностями здоровья как педагогической инновации. Несмотря на то, что в настоящее время в отечественной системе общего образования созданы необходимые условия для развития инклюзивного образования, в массовой педагогической практике отмечено, что оно все еще слабо развивается. Эмпирическими данными обосновано, что одной из причин является отношение родителей к инклюзивному образованию. Отмечается, что негативное или безразличное отношение определенной части родителей к инклюзивному образованию препятствует продуктивности стремлений коллектива школы и педагогов к внедрению инклюзивных образовательных программ. Проведен анализ трудов зарубежных, российских и отечественных ученых по вопросам инклюзивного образования и сотрудничества семьи со школой. Выявлен и проанализирован подход и отношение родителей к инклюзивному образованию. В ходе анализа результатов исследования выявлены факторы, способствующие ослаблению воспитательной

роли современной семьи. Определены педагогические условия формирования позитивного отношения родителей к инклюзивному образованию и достижения реальной поддержки инклюзивного образования. Раскрывается польза инклюзивного образования не только для детей с ограниченными возможностями, но и для других учащихся. Комплексно определены и описаны психолого-педагогические условия формирования позитивного отношения родителей к инклюзивному образованию.

Ключевые слова: инклюзивное образование, школа и семья, воспитание детей, сотрудничество, родительская роль, воспитание детей, позитивное отношение к инклюзивному образованию.

E.K. Akhmetova¹

¹M.Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan

BUILDING A POSITIVE ATTITUDE OF PARENTS TO INCLUSIVE EDUCATION

The article examines the special place and role of parents of students in the implementation of inclusive educational programs in general education schools, the problem of their attitude to inclusive education of children with disabilities as a pedagogical innovation. Despite the fact that at present the necessary conditions for the development of inclusive education have been created in the domestic system of general education, it is noted in mass pedagogical practice that it is still poorly developed. Empirical evidence proves that one of the reasons is the attitude of parents to inclusive education. It is noted that the negative or indifferent attitude of a certain part of parents to inclusive education hinders the productivity of the aspirations of the school staff and teachers to implement inclusive educational programs. The analysis of the works of foreign, Russian and domestic scientists on the issues of inclusive education and cooperation of the family with the school is carried out. The author identifies and analyzes the approach and attitude of parents to inclusive education. The analysis of the research results revealed the factors contributing to the weakening of the educational role of the modern family. The pedagogical conditions for the formation of a positive attitude of parents to inclusive education and the achievement of real support for inclusive education are determined. The benefits of inclusive education are revealed not only for children with disabilities, but also for other students. The psychological and pedagogical conditions for the formation of a positive attitude of parents to inclusive education are comprehensively defined and described.

Keywords: inclusive education, school and family, parenting, cooperation, parental role, parenting, positive attitude to inclusive education.

Кіріспе. Қазіргі таңда инклюзивті білім беру жүйесінде отбасы мен мектеп арасындағы ынтымақтастық өте маңызды және өзекті бола түсуде. Отбасы бала үшін ең жақын әлеуметтік орта, ол оқыту мен тәрбие жұмысындағы мектептің одақтасы. Ал, инклюзивті білім беруді ұйымдастыруда бұл ынтымақтастықтың орны ерекше. Бүгінде инклюзивті білім беруді ұйымдастыруда мектеп пен отбасы ынтымақтастығының тиісті деңгейде жүзеге аспауы, балаға білім мен тәрбие беруде, әлеуметтенуіне, коммуникативтік қарым-қатынас құруда, өзін-өзі дамыту қабілеттерін ашуда мұғалім мен ата-аналардың бірлесе отырып, осы мақсатта толыққанды жұмыс жасамауы нәтижесінде, сонымен қатар мектеп пен отбасы арасындағы байланыста екі жақты жауапкершіліктің аса жоғары болмауы, елімізде инклюзивті білім беру үрдісінің даму деңгейінің төмен болуына себебін тигізуде. Осы мәселені шешуде мектептегі инклюзивті білім беруге ата-аналардың тиімді қатынасын қалыптастыру арқылы мектеп пен отбасының нәтижелі ынтымақтастығын ұйымдастыру - инклюзивті білім беруді дамытудың бірден-бір шешімі болар еді.

L.V. Schneider атап өткендей, отбасы бала тәрбиесінде оң және теріс факторлы әсер етуі мүмкін. Балаға өз отбасындағы жақындарынан артық қамқорлықты ешкім бере алмайды, олардан асқан жанашырлық танытпайды. Және бұл баланың жеке басына оң нәтиже береді. Сонымен бірге отбасы бала тәрбиесіне қалай оң әсер ете алса, дәл солай теріс әсер беруі де әбден мүмкін [1]. Бұл тұста автордың айтуынша отбасы тәрбиесінде отбасылық қарым-қатынас пен сыйластықтың жағымды үлгісінің қалыптасуы баланың дамуына оң әсерін тигізеді.

A. Adler ұсынған «Адлер моделі» тұжырымдамасына тоқталар болсақ – ол мақсатты бағытталған және ата-аналардың мінез-құлқын саналы түрде өзгертуді негіздейді. Олардың мінез-құлық, әрекеттері отбасы мүшелерін құрметтеудің маңызды қағидатымен анықталады. Сәйкесінше, ғалым-

ның теориясы бойынша, отбасындағы көңіл-күй, көзқарастар, құндылықтар және қарым-қатынас жеке дамудың негізгі факторы болып табылады деп қарастырады [2].

G.W. Holden ата-аналардың көзқарасы мен мінез-құлқы балаларының мінез-құлқына және кейінгі өміріне әсер етеді деген. Бұл теория бойынша инклюзивті білім беруді қолдамайтын ата-аналар өз балаларының көзқарасы мен мінез-құлқының қалыптасуына теріс әсер етуі мүмкін деген тұжырымды көрсетеді [3].

N.N. Savina өз еңбегінде мектеп көптеген жеке қасиеттерді қалыптастыратын және оқушылардың болашақ мықты азамат болып қалыптасуына, бастамашыл ұйымдастырушылар және құзыретті қызметкерлер ретінде дамуы үшін ең жауапты кезең болып табылады деді. Кез келген өзгерістер мектеп пен мұғалімнен жаңа, кең көлемді педагогикалық құзыреттер жиынтығын талап етеді деп санайды. Мұғалімдер өздерінің инновациялылығын дамытып, кәсіби міндеттерді инновациялық тәсілмен шешуге дайын болуы керек деген қорытынды жасады. [4]. Автордың пайымдауынша мектептегі мәселені жүйелі шешу мұғалімнің біліктілігі мен құзіреттілік деңгейіне байланысты. Яғни, ата-аналардың инклюзивті білім беруге оң көзқарасын қалыптастыруда инновациялық тәсілдерді пайдалануға мүмкіндік береді.

J. Сох айтуынша ата-аналар мен мұғалімдер арасындағы қарым-қатынасқа қалай баға берсеңіз де, бір факт анық: «ата-аналар мен мұғалімдердің сәтті ынтымақтастығының кілті - команда болу. Бұл ынтымақтастық баланың мектепте сәтті білім алуына көмектесетін ең күшті құрал болып табылады. Ата-аналар мен мұғалімдер осы ынтымақтастықтың құндылығын білетіндіктен, олар барлық оқушылардың жетістікке жету қабілетін қолдайтын орта құра алады» [5].

E.N. Patrikakou ата-аналар мен мұғалімдердің сыныптағы және одан тыс жерлердегі тығыз ынтымақтастығы балалар үшін бірқатар қысқа және ұзақ мерзімді артықшылықтарға ие. Зерттеулер көрсеткендей, ата-аналардың баланың мектептегі өміріне қатысуынан жақсы академиялық нәтижелер көруге болады деді [6].

D.R. Dimitrova инклюзивті білім беруде ата-ананың қолдауы мен қатысуы маңызды рөл атқарады. Яғни мүмкіндігі шектеулі балалардың және дені сау балалардың да ата-аналары екі жақты инклюзивті білім беруге оң көзқараспен қарайтын болса, бұл қарым-қатынас мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты жағдайға қосуға үлкен әсер етеді деген болатын [7].

П.Ф. Каптерев мектеп және отбасылық тәрбиенің міндеттері жайында "Отбасылық тәрбие және мектепте оқыту бойынша энциклопедия» атты еңбегінде балаға отбасыда және мектепте білім беру және даму мәселелеріне көп көңіл бөлді. П.Ф. Каптерев пен Б.П. Ленскийдің еңбектерінде егер, ата-аналар балалардың дамуын бақылап және оны жазып отырса мектеп және педагогикалық ғылымға баға жетпес көмек көрсеткен болар еді деген ой тастаған болатын [8]. Өйткені, бала уақытының көп бөлігін отбасында өткізеді. Отбасыдағы қарым-қатынас құруы, қызығушылықтары, әр түрлі жағдайларда өзін өзі ұстауы, тапсырмаларды орындаудағы жауапкершілігі т.б. сол сияқты мектептен тыс уақыттағы іс-әрекеттеріне толыққанды мінездеме берілген жағдайда зерттеудің нәтижесі де жоғары деңгейде анықталып, қорытынды нақтырақ болары анық.

С.В. Алексинаның пайымдауынша, инклюзивті білім беру қоғамның толыққанды мүшесін қалыптастырудың өмірлік маңызды үдерісі. Инклюзивті білім беруді тек кедергілер ғана тежемейді, әсіресе, әлеуметтік сипаттағы мәселелер де (ата-аналардың білім беру жүйесіне сенбеушілігі, білім беру мекемелерінің басқарушы қызметкерлерінің жаңалықтарды енгізуге құлықсыздығы) баяулатады [9; 21].

Ата-аналар балаға сыныптастарымен және мұғаліммен қарым-қатынасты дамыту үшін еркіндік пен уақыт беру маңызды, бала ата-ана пікіріне тәуелді болмау қажет. Өз пікіріңіз бен пайымдауларыңызды өзіңізде қалдыруға тырысыңыз, әсіресе егер олар сіздің балаңызға оң әсер етпеуі мүмкін болса. Баланың өз ой-пікірінің қалыптасуына мүмкіндік беру керек.

Қ.Т. Атемова бүгінгі отбасы тәрбиесінің барысын екі жақты қырынан байқауға болады деді:

Біріншісі, отбасының мектеппен ынтымақтастықта әрекет етуге өте ынталы болып отырғандығы. Мұнда ата-аналар балаларының сапалы білім алып, жан-жақты дамуы үшін оларды таңдаулы мектептерге оқуға береді. Мектеп пен отбасының өзара ынтымақтастығы нәтижесінде ата-аналар тарапынан мектептің педагогикалық қызметіне әр түрлі көмектер көрсету, атап айтқанда, демеушілік жасау, тәрбие тәжірибелерімен бөлісу, кәсіби қызмет саласын кіріктіру және т.б. жүзеге асырылады.

Екіншіден, отбасының мектеппен ынтымақтастықты орнатуға немқұрайлықпен қарауы орын алуда. Бұл көрініс жағдайымен отбасындағы балалар тәрбиесіне көңілдің бөлінбеуі, тіпті, ата-аналардың жиналысқа келмеуі, мектеппен байланыс жасауға талпыныстың болмауы, бала тәрбиесіне қатысты аз оқитындығы және т.б. арқылы айқындалады» [10; 67].

Зерттеу материалдары мен әдістері. Отбасы тәрбиесіндегі сәтсіздіктер негізінен отбасы тәрбиесінің жетекшілері – ата-аналардың педагогикалық-психологиялық сауаттылығының жеткілікті дәрежеде болмауы себебінен екендігі педагогикалық теорияда және тәжірибеде толық дәлелденіп отыр.

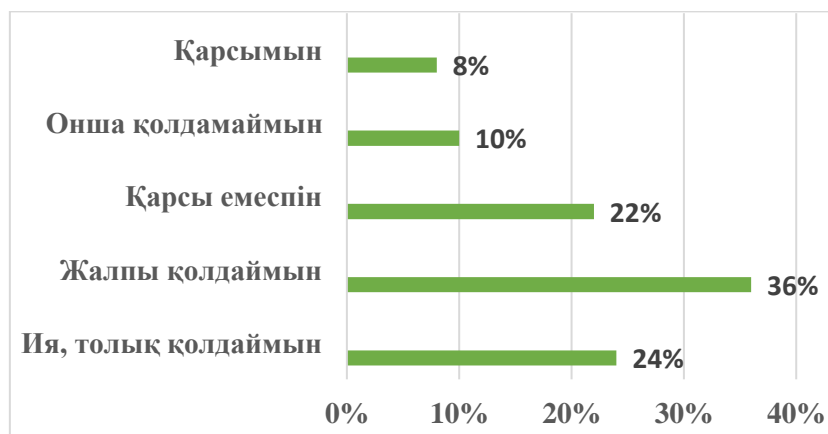
Қазіргі таңдағы бала тәрбиесіндегі отбасының рөлінің артуына байланысты, әлем алдында тұрған міндеттердің бірі – отбасының балаға теріс әсерін мейлінше азайтып, оң әсер етуіне барынша қол жеткізу міндеті болып отыр.

Инклюзивті білім беру үрдісі білім жүйесіндегі жаңа бағыт болғандықтан мұғалім, ата-аналар және оқушылардың бұл жаңашылдықты қабылдауы әртүрлі болуы мүмкін.

Е.Рogers жаңашылдыққа, инновацияларға деген көзқарас пен қатынастарды анықтау классификациясы бойынша, инновация субъектілерін үш топқа бөліп қарастыруға болады деген: Бірінші топ - новаторлар, бұл топқа жаңашылдықты қабылдауға дайын, жаңалықтарға қызығушылық танытып, саналы түрде қабылдайтын және олар бейімделгіш, икемделгіш, білімін толықтыруға және өзін-өзі дамытуға дайын. Екінші топ - реализаторлар, яғни жүзеге асырушылардан құралады, бұлар бастапқыда ешкімге қосылмайды, позициялары анықталмаған, ақпараттары аз, инертті, нейтрал күйде болады. Біраз уақыттан кейін жаңашылдарға еруге бейім. Кейде тіпті олардан гөрі ықпалы күштірек болып, көшбасшылықты иеленеді. Үшінші топ - консерваторлар, бұл топ мүшелері дәстүрлі құндылықтарды дәріптейді, олар жаңалықтарды мүлде қабылдамайды немесе қиындықпен қабылдайды, жаңалықтардың қажетсіздігі мен тиімсіздігін дәлелдеуге тырысады, сондықтан, инновациялардың жүзеге асуына кедергі жасайтындардың қатарын құрайды [11].

Инклюзивті білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын мектеп ата-аналарының инклюзивті білімге көзқарасы мен қатынасын анықтап, Э.Роджерс классификациясы бойынша талдау жасау мақсатында мектеп оқушылары ата-аналарына эмпирикалық зерттеулер, сауалнама, әңгімелесу, сұхбат, бақылау жұмыстары жүргізілді. Сауалнама Шымкент қаласының білім басқармасының «М.Жұмабаев атындағы №39 жалпы орта білім беретін мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі базасында, инклюзивті білім беретін сынып оқушыларының ата-аналарымен өткізілді. Сауалнамаға барлығы 100 ата-ана қатысты. Сауалнамадағы нақты сұрақтарға ұсынылған жауап нұсқасынан бөлек, бірнеше сұрақтарға өз пікірлерін қалдыру ұсынылды. Сауалнама жабық түрде жүргізілді. Оның нәтижесінің қорытындысы сұхбаттасу барысында алынған жауаптармен толықтырылды.

Зерттеу нәтижелері және талдау. Инклюзивті білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын мектептегі оқушылардың ата-аналарының жалпы білім беретін мектепте мүмкіндігі шектеулі балалардың ойдағыдай қалыпты дамудағы құрдастарымен бірге оқуына деген көзқарасы өте маңызды. Сол себепті, ата-аналардан «Жалпы білім беретін мектепте мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім берілуін қолдайсыз ба?» деген сұраққа жауап алдық. Респонденттердің 24% мектепте инклюзивті білімді толық қолдайтынын білдірсе, 36% ата-аналар «жалпы, қолдаймын» деп жауап берді. 22% ата-аналар оған қарсы емес екенін білдіріп, ал 10% респонденттер «онша қолдамаймын» деген болса, ата-аналардың 8%-ы қарсымын» деген пікір білдіріп отыр (Сурет 1).

Сурет 1 – Ата-аналардың жалпы білім беретін мектепте мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруге көзқарасы (% есебінде).

Зерттеу нәтижесінен байқағанымыздай инклюзивті білім беретін сыныпта оқып жатқан балалардың ата-аналарының пікірлері бір жерден шықпағаны анық. Сауалнама нәтижелері бойынша, Э.Роджерстің классификациясына сәйкес, отбасылардың инновация ретінде инклюзивті білім беруге деген көзқарасына қарай бірнеше топтарға бөлуге болады.

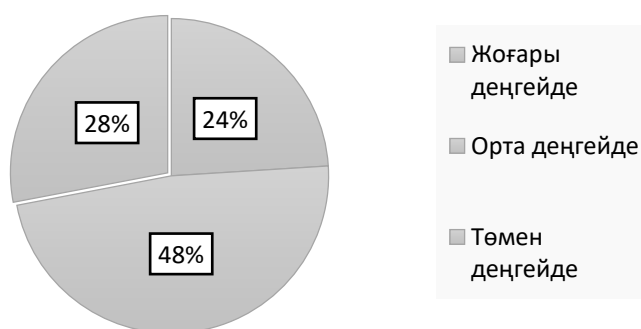
Көріп отырғанымыздай, инклюзивті білім беруді «толық қолдайтын» ата-аналарды, *бірінші топ - новаторларға* жатқызуға болады. Бұл көбіне инклюзивті сыныптағы мүмкіндігі шектеулі бала тәрбиелеп отырған отбасылар және инклюзивті білім беру үрдісінің философиясын саналы түрде қабылдап, мүмкіндігі шектеулі балалардың дамуы қалыпты құрдастарымен бірге білім алуына қолдау көрсетіп отырған отбасылар. Қазіргі таңда, өкінішке орай инклюзивті білім беруді толықтай қолдайтын ата-аналар саны аз. Оның себебі, көп жағдайда ата-аналар тарапынан болатын оқушылардың білім сапасы мен қауіпсіздігінің төмендеуі мүмкін деген үрейден туындап отыр.

«Жалпы қолдаймын» және «қарсы емеспін» деген пікір білдіруші ата-аналарды *екінші топ – реализаторларға* жатқызуға болады, яғни толық қолдаушыларға да, қарсы топқа да қосылмай, нейтрал позицияны таңдайтын отбасылар. Олар, инклюзивті білім берудің тиімді тұстарын да саралап, бірақ сонымен бірге теріс әсерінің болу мүмкіндігін де ескеріп отыр.

Кейбір ата-аналардың қарсылық пікір білдіруі де қалыпты жағдай деуге болады. Өйткені, жаңалықты тиімсіз деп, керісінше балалардың білім деңгейіне теріс әсер етуі мүмкін деген көзқарас ұстанушы ата-аналарды *үшінші топ – консерваторларға* жатқызуға болады. Яғни, «қолдамаймын», «қарсымын» деген ұстанымдағы отбасылар. Бұл ата-аналар инклюзивті білім жүйесінің бала тәрбиесіндегі жағымды әсерлері туралы мүлде хабарсыз, тек теріс жағынан қабылдап отырған ата-аналар тобы.

Егер мектеп ұжымы мен мұғалімдер тарапынан түсіндірме жұмыстары жүргізіліп, жаңа үрдістің жағымды тұстарын дәлелдей білсе, осы отбасыларға педагогикалық-психологиялық қолдау көрсетіп, олармен ынтымақтастықты арттыратын болса, оң көзқарас танытатын ата-аналардың саны артары анық. Мұнда консерваторлар реализаторлар тобына, ал реализаторлар новаторлар тобына қосылуы әбден мүмкін.

Ата-аналардың қазіргі мектептегі инклюзивті білім беруді ұйымдастыру деңгейін бағалау мақсатында қойылған «Қазір мектептегі инклюзивті білім беруді ұйымдастыруды қалай бағалар едіңіз? деген сұраққа ата-аналардың 24% «жоғары», 48% «орта», ал 28% «төмен деңгейде» деп жауап берді (Сурет 2).

Сурет 2 – Ата-аналардың қазіргі мектептегі инклюзивті білім беруді ұйымдастыруды бағалауы (% есебінде).

Сауалнама нәтижесі көрсетіп отырғандай ата-аналардың аз мөлшері ғана мектептегі инклюзивті білім беруге жоғары баға беруде. Олардың тең жартысы «орташа» деген баға берсе, 3/1 бөлігі төмен бағалауда. Сонымен бірге, сапалық зерттеу барысында да бүгінде мектептегі инклюзивті білім берудің жай күйі төмен екеніне көз жеткізілді. Яғни, кей жағдайда инклюзивті білім беру бағдарламасын

жүзеге асыратын мектептердің осы жүйені толыққанды жүргізудегі мақсат, міндеттері мен қағидаларының толыққанды орындалмауы орын алуда.

Инклюзивті білім беретін сыныптың ата-аналарынан сыныптағы баланың оқу-тәрбие үрдісіне қатынасын, сынып жетекшісімен байланыс алмасу жиілігін анықтау мақсатында ата-аналардан «Мектептегі балаңыздың оқу үлгерімі мен тәртібі жайлы қаншалықты жиі хабардар болып отырсыз? Сынып жетекшісімен байланысыңыз?» деген сұраққа жауап алдық. Ата-аналардың 36% күнделікті, 54% керек жағдайда, 10% байланысым жоқ деп жауап берді. Бұл сауалнамадан ата-аналардың басым бөлігі баланың мектептегі білім алуы мен тәртібі жайында мұғаліммен байланыс орнатып, сұрақтарына жауап алып, кері байланыс жүргізетінін байқап отырмыз. Бірақ 10% ата-аналардың мұғаліммен байланыс құрмауы, яғни мектепте білім алып жатқан баласының тәртібі мен үлгерімі жайында қызығушылық танытпауы, мұғаліммен байланыс құрмауы, өкінішті орай инклюзивті білім берудің дамуына кері ықпал етуі мүмкін. Осы топтағы ата-аналардың мектеппен ынтымақтастық құруға оң қатынасын қалыптастыру үшін тиісті шаралар қолдану қажеттілігі туындап отыр деуге болады.

Сауалнама барысында отбасы мүшелеріне «Мектептегі және сыныптағы іс-шараларға қатысасыз ба? (себебі...)» деген сұрақ қойылған болатын. Оның нәтижесінде 52% отбасы «Ия», 48% «Жоқ» деп жауап берді. Екі тарап та өз жауаптарының себептерін толықтырып өтті.

Мектепте өткізілген іс-шараларға тұрақты қатысып, мектеп пен отбасы ынтымақтастығын қолдап, оған жауапкершілікпен қарайтын отбасылар өз себептерін төмендегідей жауаптармен білдірді:

- мектеп пен отбасы ынтымақтастығы баланың жеке қалыптасуына оң әсер етеді;
- мектепте өткізілген әр бір іс-шара маңызды;
- мұғалімнің сұранысына жауапкершілікпен қараймын;
- мектептегі баланың білімі мен тәрбиесі оның болашағы үшін маңызды;
- мектеп пен отбасы байланысы баланың мінез-құлқының дұрыс қалыптасуының кепілі;
- баланың тұлға ретінде қалыптасуы бүгінгі мектеп қабырғасындағы белсенділігімен байланысты;
- мектеп пен отбасы бала тәрбиесіне жауапты ең негізгі әлеуметтік орта;
- мұғалім мен ата-аналардың қарым-қатынасы білім беруді дамытуға оң әсерін тигізеді т.б. осы сияқты пікірлерін қалдырған болатын.

Ал, мектептегі іс-шараларға қатыса алмайтын, мектеппен ынтымақтастық қарым-қатынас құруға мүмкіндігі болмаған ата-аналар басты мәселе уақыттың жетіспеуі деп көрсетті. Яғни, зерттеу нәтижесіне сүйенер болсақ, көптеген отбасылар мектеппен қарым-қатынас құруға маңыз бермейді. Немесе, мектеп тарапынан ата-аналардың уақыт мәселесіне байланысты келісілген ортақ шешімдер қабылданбайды. Сондықтан, мектеп ұжымы тарапынан оқушылардың отбасыларымен педагогикалық ынтымақтастықты дамытудың жаңа формаларын қарастыру міндеттері көзделеді. Ал, ата-аналар тарапынан бала тәрбиесіндегі мектеппен ынтымақтастыққа оң көзқарас таныту маңыздылығын түсініп, осы үрдісті қалыптастыруда мектептің одақтасы болып, бірлесіп жұмыс атқару көзделеді. Отбасы мен мектеп арасындағы тепе-теңдік оқушының білімі мен тәрбиесін қалыптастырады. Ата-аналардың рөлі тек отбасы тәрбиесімен ғана шектелмейді, сонымен қатар баланың мектептегі өмірінің де сәтті болуына ықпал етеді, сондықтан ата-анаға да мектеппен ынтымақтастық құруда үлкен жауапкершілік жүктеледі.

Зерттеу нәтижелерін талдау барысында қазіргі таңдағы отбасының тәрбиелік рөлінің әлсіреуіне ықпал етуші факторлар анықталды:

- *Ата-аналардың көп уақытын жұмысқа арнауы.* Бұл отбасындағы ата-аналар мектеппен тығыз ынтымақтастық құра алмайды және үйдегі отбасы тәрбиесіне де аз уақыт бөледі;
- *Тұрмыстық қиындықтары бар отбасылардың пайыздық көрсеткішінің жоғарылығы.* Бұндай отбасылар бала тәрбиесіне, оның психологиялық қалыптасуына үй жағдайындағы түрлі ұрыс-керіс, келіспеушіліктер т.б. қиындықтарға байланысты кері әсер етеді;
- *Ұлттық мәселе (дін, дәстүр) толық әлеуметтенуге керергі жасайды.* Ұлт мәселесі үлкендер арасында да, жастар арасында да әлеуметтену мәселесіне келгенде белгілі бір кедергілерге алып

келеді. Өз ұлтын жасырып қалу жас балалар арасында жиі кездеседі деуге болады, оның себебі қоғамда ұлтқа бөліну немесе шеттету мәселесінің орын алуынан болуы мүмкін.

– *Ата-аналардың білім деңгейі.* Балалардың білім алуы мен тәрбиесінде ата-аналардың білім деңгейі өз ықпалын тигізеді анық. Осы тұста олардың инклюзивті білім беруге көзқарасы, ата-аналардың осы жүйе туралы білімінің деңгейіне тәуелді болуы әбден мүмкін;

– *Отбасы құрамы (толық емес отбасылар, қайталанған некелер, апалы-сіңлілердің немесе ағалардың болмауы)* Әрбір отбасы өзіндік ерекшеліктерімен сипатталады. Ал, отбасыдағы әр бір тұлға бір-бірін тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады. Отбасы мүшелерінің құрамы толық, не толық емес болуы да оң немесе теріс ықпал етуі мүмкін.

– *Бос уақытты тиімді ұйымдастырмау.* Отбасылық қарым-қатынастың дұрыс құрылмауы, ата-аналар мен балалардың бір-біріне уақыт бөлмеуі, отбасылық құндылықтардың сақталмауы, бала тәрбиесіндегі орны толмас қажеттіліктер болып саналады.

– *Балалық шақты компьютерлендіру;* Баланың уақытын тиімді пайдалануын ата-ана тарапынан бақылауда ұстау қажет. Бүгінде компьютерленген заманда осы тұсты қатал ескеру маңызды болып табылады.

– *Ата-аналардың бала тәрбиесіндегі өзіне сыни көзқарастың жеткіліксіздігі.* Ата-аналардың өз балаларының тәрбиесіне немқұрайлылық танытуы белең алуда. Олардың жауапкершілікті жете бағаламай, бәріне көз жұма қарап, балаларға шектен тыс еркіндік беруі орын алуда. Бұл тұста әрбір ата-ана өз ісін сырттан бақылап, кемшіліктерді дәл уақытында ескеріп, дұрыс жолға қоя білуі маңызды.

Отбасының бала тәрбиесіндегі беделін арттыруда мектеппен ынтымақтастық құруды дамытып, осы қателіктермен жұмыс жасау мәселені шешудің бірден бір тиімді жолы. Өйткені, инклюзивті білім беруде ата-ананың баламен және мектеппен өзара әрекеттесуі, отбасының бала тәрбиесіндегі рөлі ерекше қолға алынатын мәселе.

Зерттеу нәтижелері отандық жалпы білім беретін мектептер тәжірибесінде инклюзивті білім берудің жетістіктерімен қатар, олардың әлі де тек бірнеше мектептермен шектелуінің негізгі себептерінің бірі – ата-аналардың инклюзивті білім беруге деген көзқарасы аталмыш инновациялық бағыттың пайдасына қызмет етпей отырғандығын көрсетеді. Инклюзивті білім беруде елеулі ұйымдастырушылық-педагогикалық жұмыстар жүргізілгеніне күмән жоқ. Бірақ, ол әлі де кенінен таралмай отыр. Егер ата-аналар тарапынан сәйкес қолдау таппайтын болса, инклюзивті білімді дамыту бойынша білім берудің жергілікті органдарының тапсырмалары, мектеп әкімшілігі мен педагогтар ұжымының ұмтылыстарынан күтілетін нәтижеге қол жеткізу мүмкіндігі тежеледі. Инклюзивті білім біздің мектептер үшін жаңалық деп есептейік. Бірақ, мектептің отбасымен жұмысының көптеген дәстүрлі бағыттарын жүзеге асырудағы проблемалар да аз емес. Дәл солай – инклюзивті білім беруді дамыту бағытындағы отбасы мен мектеп ынтымақтастығының талап деңгейінде болмауы анықталуда [12;13].

Қорытынды. *Инклюзивті білім беруге ата-аналардың оң көзқарасын қалыптастырып, олардың мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін мектепке әкеліп, қалыпты дамудағы балалармен бірге оқытуды толықтай қолдауына қалай қол жеткізу мүмкін?*

Осы сұрақ аясында озық педагогикалық тәжірибе иелері, мектеп басшылары, педагогтар және ата-аналармен сұхбаттар, ата-аналар жиналыстарын дөңгелек үстел түрінде өткізіп, олардың пікірлерін талдау, сараптамалық бағалау әдістерін қолдау негізінде **инклюзивті білім беруге ата-аналардың оң көзқарасын қалыптастыру және инклюзивті білімді шынайы қолдауына қол жеткізудің мынандай педагогикалық шарттарын анықтадық:**

1. *Инклюзивті білім берудің озық үлгілерін, тәжірибелерін ата-аналар жұртшылығы арасында кеңінен насихаттау.* Сыныптағы әрбір оқушының ата-анасы инклюзивті білім беру не, ол бізге қайдан келді, не үшін мектептер оған біртіндеп көшуде, артықшылықтары және проблемалары туралы жалпы, бірақ нақты педагогикалық деректер арқылы түсініктер алуы тиіс. Инклюзивті білім беруді ендіруде ата-аналардың оған әуелден оң қатынастарының болуына мейлінше қол жеткізуге тырысу қажет.

2. *Ата-аналар инклюзивті білімнің мүмкіндігі шектеулі балаларға да, кемістігі жоқ, ойдағыдай дамудағы оқушыларға да бірдей пайдалы екендігін пайымдаулары мен осыған шынайы сенулеріне қол жеткізу.* Мысалы, инклюзивті білім берудің мүмкіндігі шектеулі балаларға беретіні көп, ол

туралы педагогикалық әдебиеттерде жеткілікті жазылған [14;15]. Атап айтқанда, дене мүмкіндігі шектеулі бала «кіші қоғам» - сынып, мектеп оқушылар ұжымы құрамында қоғамдық маңызды тәжірибе жинақтайды, өзінің тұлғалық әлеуетін жүзеге асыруға, көрсетуге, танытуға мүмкіндік алады, өзіне беретін бағасы артады. Ал қалыпты балалар қамқорлық жасауға, мейрімділікке әдеттеледі. Бүгін мүмкіндігі шектеулі сыныптастарына мейрімділік білдірген бала, ертең тіпті – осы инклюзивті білімге теріс қатынас білдіріген, қартайған ата-анаға да үлкен қамқорлық танытатын жанашыр азамат боп өсіп жетілу мүмкіндігі артары анық. Мүмкіндігі шектеулі балалардың да құрдастарына берері аз болмас. Олардың ішінде аса дарынды, қабілетті балалар кездеседі. Олар басқа балаларға шынайы денсаулық бақыт екендігін, оның бағасын білуді, өмірдегі қиындықты жеңу, ерік-жігерлі болуға нағыз үлгі болады. Осылардың бәрін ата-аналар жақсы пайымдаулары керек.

3. *Ата-аналар инклюзивті білім беру тәжірибесіндегі оң өзгерістерді білуі, сезінуі тиіс.* Инклюзивті білім беруді ұйымдастырудағы жетістіктері ата-аналарға – өз балаларының адамгершілік келбетінің өзгеруі, оқуға деген ынтасы, ынтымақтастық сапаларының күшеюі, оқудағы жаңа жетістіктері арқылы жылдам жетіп барады. Сонымен қатар, сынып жетекшілері, мұғалімдер инклюзивті білім беруді педагогикалық мониторингтеу нәтижелерін ата-аналарға көрнекті және түсінікті түрде хабарлауы қажет.

4. *Инклюзивті білім беру бағдарламалары енгізілген сынып оқушылары ата-аналарының мектеппен өзара әрекеттестігі, серіктестігіне қол жеткізу.* Яғни, инклюзивті сынып оқушылары ата-аналарының пайдалы қарым-қатынастарын ынталандыру – сынып жетекшілерінің инклюзивті білімді дамытудағы ерекше бір миссиясы болуы керек.

5. *Сыныптағы инклюзивті-білімдік, ақпараттық-білім беру және тәрбиелеу ортасын қалыптастыру және ондағы ата-аналардың ерекше орны мен рөлін қамтамасыз ету.* Инклюзивті білім беру кеңістігінде оны дамытатын, жылжытатын барлық адамдық, техникалық, басқару, кадрлық, ақпараттық, эмоционалды-психологиялық ресурстар қолданылып, ата-аналардың да бұл кеңістікте табысты әрекетіне, өзара тиімді әрекеттесуіне психологиялық-педагогикалық жағдайлар жасау.

6. *Инклюзивті білім беруді дамытуда мектеп пен отбасы ынтымақтастығының жаңа инновациялық әдістері мен формаларын пайдалану.* Отбасы мүшелерін, ата-аналарды мектеппен байланыстыратын түрлі іс-шараларды ұйымдастыру. Отбасылық мерекелердің мектепте атап өтілуін, отбасылық конкурстар мен фестивальдар ұйымдастыруға көңіл бөлу.

7. *Ата-аналардың мектеппен байланысына кедергі туындататын мәселелерді ата-аналармен бірлесіп шешу.* Жұмысбасты ата-аналармен қарым-қатынас құруды ұйымдастыру.

Қорыта келе, инклюзивті білім беруді енгізудің бастапқы сатысында және оның барлық кезеңдеріне сыныптағы барлық ата-аналардың инклюзивті білім беру бағдарламаларын енгізуге позитивті қатынасын қалыптастыру, қолдау аса маңызды болып табылады. Ата-аналар әрқашанда инклюзивті білімді оң қабылдап, қолдайтындай деңгейде болуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. *Schneider L.B. (2006) Family Psychology / L.B. Schneider. – М., 2006. – 768 p.*
2. *Адлер А. (1998) Воспитание детей. Взаимодействие полов / Пер с англ, А. А. Валеева и Р.А. Валеевой. – Ростов н/Д, Изд-во «Феникс». – 448с.*
3. *Holden, G.W. (1995) Parental attitudes toward childrearing. In Handbook of parenting ed. M.H. Bornstein, 359–92. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publishers.*
4. *Savina N.N. (2019) Major factors of teachers' resistance to innovations. Ensaio: aval.pol públ.Educ. [online]. vol.27, n.104, pp.589-609. <http://dx.doi.org/10.1590/s0104-40362019002701807>*
5. *Cox, Janelle. "Parent-Teacher Collaboration Strategies That Work." TeachHub.com. Retrieved from <http://www.teachhub.com/parent-teacher-collaboration-strategies-work> on August 15, 2016.*
6. *Patrikakou, E.N. (2016) "The Power of Parent Involvement: Evidence, Ideas, and Tools for Student Success." Center on Innovation & Improvement. Retrieved from http://education.praguesummerschools.org/images/education/readings/2014/Patrikakou_Power_of_parent_involvement.pdf*

7. Dr. D.R. Dimitrova. (2014) PARENTS ATTITUDE: INCLUSIVE EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITY / (IJCRSEE) *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education* Vol. 2, No.1
8. Каптерев, П.Ф. (1982) *Избранные педагогические сочинения [Текст] / П.Ф. Каптерев. – М.: Педагогика. – 237 с.*
9. Алехина С. (2016) *Инклюзивные процессы в образовании // Специальная педагогика. - №3. – С. 20-22.*
10. Әтемова Қ.Т. (2013) *Әлеуметік педагогика. – Алматы.*
11. Роджерс Е.М. (1965) *Диффузия инноваций. - Нью-Йорк. – 210 с.*
12. Никитина М. И. (2015) *Дифференцированное и инклюзивное обучение // Специальная педагогика. - №6. – С. 84-90.*
13. Вазлеев В.А. (2017) *Работа с семьей ребенка, включенного в инклюзивное образование // «Аспекты и тенденции педагогической науки»: Материалы III Междунар. науч. конф.- СПб.: Свое издательство.– С. 115-117.*
14. “Talking with Teachers.” (2016) PBS.org. Retrieved from <http://www.pbs.org/parents/education/going-to-school/parent-involvement/talking-with-teachers/>
15. Ways Parents Play a Role in the Education of Their Children. (2018) <https://www.edsys.in/parents-play-role-education-children/>

References:

1. Schneider L.B. (2006) *Family Psychology / L.B. Schneider. – М. – 768 p.*
2. Adler A. (1998) *Vospitanie detej. Vzaimodejstvie polov / Per s angl, A. A. Valeeva i R. A. Valeevoj. – Rostov n/D, Izd-vo «Feniks». – 448s.*
3. Holden, G.W. (1995) *Parental attitudes toward childrearing. In Handbook of parenting ed. M.H. Bornstein, 359–92. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publishers.*
4. Savina N.N. (2019) *Major factors of teachers’ resistance to innovations. Ensaio: aval.pol.públ.Educ. [online]. vol.27, n.104, pp.589-609. <http://dx.doi.org/10.1590/s0104-40362019002701807>*
5. Cox, Janelle. “Parent-Teacher Collaboration Strategies That Work.” TeachHub.com. Retrieved from <http://www.teachhub.com/parent-teacher-collaboration-strategies-work> on August 15, 2016.
6. Patrikakou, E.N. (2016) “The Power of Parent Involvement: Evidence, Ideas, and Tools for Student Success.” Center on Innovation & Improvement. Retrieved from http://education.praguesummerschools.org/images/education/readings/2014/Patrikakou_Power_of_parent_involvement.pdf
7. Dr. D.R. Dimitrova. (2014) *parents attitude: inclusive education of children with disability / (IJCRSEE) International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education* Vol. 2, No.1
8. Каптерев, П. Ф. (1982) *Избранные педагогические сочинения [Текст] / П.Ф. Каптерев. – М.: Педагогика. – 237 с.*
9. Алехина С. (2016) *Инклюзивные процессы в образовании // Специальная педагогика. - №3. – С.20-22.*
10. Әтемова Қ.Т. (2013) *Әлеуметік педагогика. – Алматы.*
11. Роджерс Е.М. (1965) *Диффузия инноваций. - Нью-Йорк. – 210 с.*
12. Никитина М. И. (2015) *Дифференцированное и инклюзивное обучение // Специальная педагогика.. - №6. - С. 84 - 90.*
13. Вазлеев В.А. (2017) *Работа с семьей ребенка, включенного в инклюзивное образование // «Аспекты и тенденции педагогической науки»: Материалы III Междунар. науч. конф.- СПб.: Свое издательство, – С. 115-117.*
14. “Talking with Teachers.” (2016) PBS.org. Retrieved from <http://www.pbs.org/parents/education/going-to-school/parent-involvement/talking-with-teachers/>
15. Ways Parents Play a Role in the Education of Their Children. (2018) <https://www.edsys.in/parents-play-role-education-children/>